

بررسی طرح گفتارپژوهی فقه حکومتی

پیشگفتار

مجموعه‌ای از مصاحبه‌ها که قرار است ابعاد یک موضوع را پدیدار سازند، اگر بخواهند حداکثر نتیجه ممکن را حاصل نمایند، باید مبتنی بر ضوابط ذیل باشند:

۱. انتخاب پرسش‌های صحیح
 ۲. شناسایی افراد مناسب
 ۳. طرح پرسش‌های مناسب هر فرد در مصاحبه با وی
 ۴. تحلیل صحیح پاسخ‌ها و گزینش پاسخ‌های قابل قبول
 ۵. استخراج پرسش‌های جدید از پاسخ‌های مطرح شده که ناظر به ابعادی از موضوع هستند که تا به حال حتی برای مصاحبه‌کنندگان هم پنهان بوده است
- بر این اساس، همان فرآیندی که دوستان تنظیم کرده‌اند را با تغییراتی جزئی به صورت ذیل پیشنهاد می‌نمایم.

فرآیند

فعالیت یک: تولید بانک‌های اطلاعات

بهتر است جمع‌آوری اطلاعات نظام‌مند و منظم باشد، تا حداقلی از استانداردهای قابل پذیرش را در خود داشته باشد. برای این منظور بنده بانک‌های ذیل را پیشنهاد می‌کنم.

۱. مقالات
۲. کتاب‌ها
۳. سخنرانی‌ها
۴. پایان‌نامه‌ها
۵. مصاحبه‌ها
۶. اخبار
۷. مراکز
۸. اشخاص
۹. وبسایت‌ها

طبیعتاً بسیاری از این اطلاعات از درون هم استخراج می‌شوند. هنگامی که مقاله‌ای یافت می‌شود، شخصیت‌هایی در آن پیدا می‌شوند و مراکز و سایت‌ها و کتاب‌هایی که مورد ارجاع بوده‌اند. از این رو، این بانک‌ها یکدیگر را تکمیل نموده و در نهایت شکل مناسبی به داده‌های جمع‌آوری شده می‌دهند.

فعالیت دو: تولید پرسش‌ها بر اساس خلأها

از مرور اطلاعات جمع‌آوری شده، همان‌طور که در طرح آمده، آسیب‌ها و ضرورت‌هایی آشکار می‌گردد که فهرستی از پرسش‌ها را پیش‌روی ما می‌نهد.

فعالیت سه: تهیه فهرست مصاحبه‌شونده‌ها (شخصیت‌ها)

اکنون باید از بانک اشخاص مبادرت به انتخاب افراد مصاحبه‌شونده نماییم. البته دوستان با حضور ذهنی که داشته‌اند و اطلاعات شخصی خود، فهرستی را تهیه نموده‌اند، ولی استفاده از یک فهرست اولیه، پیش از جمع‌آوری اطلاعات دو آسیب را متوجه طرح می‌نماید:

۱. نخست فضای این انتقاد را باز می‌گذارد که در نهایت و پس از اتمام پروژه به ما بگویند: «شما با نگرش خاصی به افرادی که تمایل داشتید مراجعه کردید و بسیاری را وانهادید»
۲. دیگر این‌که شاید واقعاً ما با این گزینش، بخشی از ابعاد و زوایای ممکن را بر روی پروژه بسته باشیم.

اگر انتخاب فهرست نهایی را به مرحله بعد از جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات موکول کنیم، هم خود ما اطمینان بیشتری از نحوه گزینش خود داریم، هم دیگران را بهتر می‌توانیم نسبت به منصفانه بودن پروژه متقاعد سازیم.

فعالیت چهار: گزینش و متناسب‌سازی پرسش‌ها برای هر شخصیت

بر اساس داده‌های جمع‌آوری شده به سرعت متوجه خواهیم شد که هر شخصیت تنها پیرامون ابعاد خاصی از موضوع فقه حکومتی به صحبت پرداخته است. بنده نیز زمانی که نظریات را در این خصوص جمع‌آوری می‌کردم صریحاً متوجه این مطلب شدم. لذا شاید مناسب نباشد و وقت‌گشی محسوب شود که «همه» پرسش‌های خود را برای «همه» شخصیت‌ها ببریم.

وقتی بانک‌های اطلاعاتی با هم مرتبط باشند، هر مقاله یا کتاب یا سخنرانی یا خبر به شخصیت‌های خود متصل است، به راحتی می‌توان تعدادی از سؤالات را برای هر شخصیت گزینش کرد، پرسش‌هایی که به نظر می‌رسد بیشتر مورد علاقه فرد بوده و بیشتر روی آن اندیشه کرده و کار نموده است.

فعالیت پنج: تفکیک پرسش‌های واقعاً پاسخ داده شده از پرسش‌ها طفره رفته

محصول یک مصاحبه همیشه پاسخ‌های یک‌دست و قابل قبول نیست. معمولاً پاره‌ای از پرسش‌ها بدون پاسخ باز می‌گردد. ضرورت دارد پیش از مرحله تدوین، پاسخ‌های کامل از ناقص و غیرقابل قبول یا پرسش‌هایی که اصلاً پاسخ نداشته‌اند تفکیک شود. این به ما کمک می‌کند که پرسش‌های بی‌پاسخ را دوباره به چرخه فعالیت طرح باز گردانیم. زیرا هدف ما رسیدن به پاسخ است، نه فقط طرح نظریات یک یا چند فرد مشخص.

فعالیت شش: طبقه‌بندی پاسخ‌های پرسش‌های پاسخ داده شده

پاسخ‌های کامل به مرحله تدوین می‌روند، ولی پیش از آن باید طبقه‌بندی شوند. بعضی در ضرورت‌های فقه حکومتی بحث کرده‌اند، بعضی در تعریف فقه حکومتی و هلمّ جراً. چه بسا مطالبی طرح بشود که هم‌اکنون حتی در نظر تولیدکنندگان طرح هم نباشد. اگر طبقه‌بندی موضوعی شکل بگیرد، ابعاد موضوع را بهتر نشان می‌دهد.

فعالیت هفت: جمع‌بندی طبقه‌بندی موضوعی به دست آمدن در موضوع فقه حکومتی از فعالیت شش به عنوان درختواره تحلیل موضوعی فقه حکومتی

اکنون همین طبقه‌بندی را مستقل نماییم، تبدیل به یک درختواره در تحلیل موضوع فقه حکومتی می‌شود. این درختواره موضوعی به ما نشان می‌دهد که در چه بخش‌هایی حرف زیاد بوده و در چه موضوعاتی دچار کمبود نظریه و اطلاعات می‌باشیم.

فعالیت هشت: تحلیل طبقه‌بندی موضوعی و دستیابی به پرسش‌های جدید

بر اساس درختواره مذکور و آماری از اطلاعات کامل که در ذیل آن داریم، پرسش‌های جدیدی طرح می‌نماییم، پرسش‌هایی که تا این‌جا پروژه حتی به نظر خود ما هم نرسیده است.

فعالیت هشت: دسته‌بندی پرسش‌های طفره رفته، به همراه پرسش‌های جدید و انتخاب شخصیت‌های محتمل در پاسخ به آن‌ها

اکنون دو دسته پرسش داریم که به دنبال پاسخ آن‌ها می‌گردیم؛ پرسش‌هایی که پاسخ داده نشده‌اند از سوی مصاحبه‌شونده‌ها، یا کامل و قابل قبول نبوده‌اند و پرسش‌هایی که به تازگی و از تحلیل پاسخ‌ها به دست آمده‌اند. این پرسش‌ها را نیز دسته‌بندی و آماده ورود به چرخه گفتارپژوهی می‌نماییم.

فعالیت نه: بازگشت به فعالیت پنج و تکرار این دسته فعالیت‌ها تا دستیابی به پاسخ همه پرسش‌ها

اکنون وقت آن است که مجدداً به فهرست شخصیت‌ها مراجعه نموده و افراد جدیدی را که احتمال می‌دهیم می‌توانند در پاسخ به این پرسش‌ها به ما کمک نمایند انتخاب نماییم و مصاحبه‌های بعدی را طراحی کنیم. ضمن این‌که بانک‌های اطلاعاتی ما نیز در طول تحلیل و تدوین مصاحبه‌ها تکمیل‌تر خواهد شد، چه این‌که افراد معمولاً مراکز و افراد دیگر را معرفی می‌نمایند، یا آثاری که مطالعه کرده یا تولید نموده‌اند.

این گردش پنج تا نه را چند بار به انجام می‌رسانیم تا به پاسخ حداکثر پرسش‌ها و میزان قابل قبولی از حجم اطلاعات در ذیل درختواره خود برسیم.

سازمان

تشکیلاتی برای اجرای این پروژه مورد نیاز است. حداقل یک واحد جمع‌کننده اطلاعات می‌خواهیم که بانک‌های اطلاعاتی ما را سامان دهد. یک تیم برای شکل دادن مصاحبه‌ها و انتخاب پرسش‌ها و هماهنگی و انجام مصاحبه. یک تیم تحلیلی هم لازم است که بلافاصله مصاحبه را تجزیه نموده و طبقه‌بندی کند. اطلاعات نباید روی کاغذ بماند، لذا یک فرد هم باید زحمت تایپ و وارد کردن طبقه‌بندی‌ها و مصاحبه‌ها به بانک‌های اطلاعاتی را بکشد. مدیریت و هماهنگی پروژه هم نیاز به یک مسئول دارد.

محصول

محصول طرح باید مشخص باشد. تا این‌جا فرآیند، ما را به یک استخراج از اطلاعات می‌رساند. بانک‌هایی از اطلاعات در اختیار خواهیم داشت که مملو از پاسخ‌های کامل و قابل قبول به پرسش‌های مطرح در موضوع فقه حکومتی است. می‌توان بخش‌هایی از این داده‌ها را به تدریج در قالب کتاب یا مقاله منتشر نمود و یا به صورت بانک‌های اطلاعات تحت وب در قالب یک سایت اینترنتی ارائه نمود که به سرعت به مرجعی در موضوع فقه حکومتی بدل خواهد شد.